

DEDIČSTVO KORONAKRÍZY

AKO LEPŠIE ZVLÁDNUŤ ĎALŠIU PANDÉMIU

• VLACHYNSKÝ • CHOVANCULIAK • ĎURANA • BEDNÁR •
• ŠPECIÁN • HUDÍK • PÁNEK • STROUKAL • PAŽITNÝ • ZAJAC •

V roku 2021 vydal INESS

Grafické spracovanie obálky: CUBE to CUBE

Jazyková korektúra, sadzba, tlač: Cronica, s. r. o.

ISBN: 978-80-89820-08-5

DEDIČSTVO KORONAKRÍZY

AKO LEPŠIE ZVLÁDNUŤ ĎALŠIU PANDÉMIU

O autoroch

Ing. **Petr Špecián**, Ph.D. pôsobí na Univerzite Karlově a Vysoké škole ekonomické v Praze. Zaujímá sa o témata na pomezí ekonomie a filozofie. V súčasnosti píše hlavne o významu omezené racionality pro politickou teorii, nebo roli expertů v demokratické společnosti. Učí mimo jiné mikroekonomii, ekonomii veřejného sektoru a filozofii společenských věd.

Mgr. **Juraj Bednár** je podnikateľ a zakladateľ Paralelnej Polis, Hacktrophu, Tedsig a iných projektov v oblasti kryptomien, informačných technológií a podobne. Je bojovníkom proti špecializácii a jeho najsilnejšia stránka je prepájanie rôznych oblastí. Je autorom kníh Hackni sa, Veľký reštart a Kryptomeny – platobná sieť Internetu. V oblasti IT bezpečnosti, ale aj vo svojej knihe Veľký reštart sa venuje riziku, čiernym labutiam, adaptabilite a volatilitě.

doc. Ing. **Marek Hudík**, Ph.D. pôsobí na Podnikohospodářské fakultě Vysoké školy ekonomické v Praze a v Centru pro teoretická studia na Karlově univerzitě. V minulosti pôsobil na univerzitách v Číne a Itálii a absolvoval výzkumné pobyty v USA a Nemecku. Zabýva sa predovšetkým institucionálnou ekonomikou, aplikovanou mikroekonomiou a teoriou her. Jeho výzkum byl publikován v např. Journal of Economic Behavior & Organization, Journal of Institutional Economics, nebo Theory and Decision. Publikuje tiež popularizační články např. v Hospodářských novinách či v časopise Vesmír. Je členom World Interdisciplinary Network for Institutional Research a ďalších mezinárodných sdružení.

Ing. **Róbert Chovanculiak**, Ph.D. je analytikom INESS, absolvoval aj postgraduálne štúdium na Ekonomickej fakulte Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici. Momentálne pôsobí aj ako research fellow na vysokej škole CEVRO Institut v Prahe. Vo svojom výskume sa venuje fungovaniu verejného sektora, internetovým technológiám a školstvu. Publikoval v Journal of Institutional Economics a je autorom knihy Pokrok bez povolenia: Ako zdieľaná ekonomika, crowdfunding a kryptomeny zmenili svet.

Mgr. Ing. **Dominik Stroukal**, Ph.D. je hlavní ekonom Platební instituce Roger. Je vedoucím katedry ekonomie na VŠ CEVRO institut, je autorem několika knih, provází podcastem Business Speak týdeníku Ekonom, pořadem Kdo to platí? na MALL.TV, je šéfredaktorem časopisu Trade-off, managing director odborného časopisu New Perspectives on Political Economy, ekonomickým poradcem Satoshi-Labs a vede společnost bit agency. Je autorem první české knihy o Bitcoinu (2015) a dalších kryptoměnách (2021, druhé vydání 2019). V roce 2020 mu vyšla kniha Dark Web: Sex, drogy a bitcoiny. V roce 2021 mu vychází druhé vydání knihy Ekonomické bubliny (první vydání 2019). V minulosti byl hlavním ekonomem Banky CREDITAS, hlavním ekonomem finanční skupiny Roklen, ředitelem Liberálního institutu a Ludwig von Mises Institutu pro ČR a SK.

Ing. **Martin Vlachynský**, MSc. je analytik INESS. Vyštudoval na Ekonomicko-správní fakultě MU v Brně, následně absolvoval master štúdium na University of Aberdeen. Zaoberá sa hospodárskou politikou, podnikateľským prostredím a konkurencieschopnosťou, najmä v zdravotníctve a energetike. Spolu s Robertom Chovanculiakom pripravuje ekonomický vlog Na Vršku.

MUDr. **Rudolf Zajac** je slovenský lekár. V rokoch 2002 – 2006 bol ministrom zdravotníctva, ktorý so svojím tímom zaviedol sériu reformných opatrení, postavených na teórii manažovanej konkurencie ekonóma Alaina Enthovena. V roku 2021 bol spolu s Petrom Pažitným spoluautorom novej knihy Slovenské zdravotníctvo v post-covidovej ére: 2020 – 2025 – 2030.

doc. Ing. **Peter Pažitný**, Ph.D., MSc. bol členom reformného tímu Rudolfa Zajaca na Ministerstve zdravotníctva. Ako expert na zdravotníctvo sa angažoval v Česku, Maďarsku a Srbsku. V súčasnosti vyučuje na Vysokej škole ekonomickej v Prahe a venuje sa poradenstvu. V roku 2021 bol spolu s Rudolfom Zajacom spoluautorom novej knihy Slovenské zdravotníctvo v post-covidovej ére: 2020 – 2025 – 2030, z ktorej je aj kapitola v našej knihe.

Ing. **Martin Pánek** je ředitelem Liberálního institutu, absolvoval magisterské studium na Národohospodářské fakultě Vysoké školy ekonomické v Praze. Dříve působil jako poradce tří europoslanců v Bruselu. Zabývá se především Evropskou unií a federalismem, ekonomikou migrace a svobodou slova.

Mgr. **Richard Ďurana**, Ph.D. je spoluzakladatelem INESS. Od jeho založení v roce 2006 je aj jeho riaditeľom. Venuje sa hospodárskej politike a duševnému vlastníctvu. Vyštudoval organickú chémiu na Prírodovedeckej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave, titul Ph.D. v odbore biochémie získal na Slovenskej akadémii vied, kde ako vedecký pracovník vyvíjal vakcíny. Vo voľnom čase komponuje hudbu a píše texty pre svoju kapelu Space Recorder a tiež svoju sólovú tvorbu.

Obsah

Richard Ďurana Úvodné slovo.....	1
Martin Vlachynský Patrí naše zdravie expertom?	7
Róbert Chovanculiak COVID-19 nás naučil teleportovať sa do digitálnych veľkomiest	27
Juraj Bednár Paralelná spoločnosť v čase pandémie.....	39
Petr Špecián a Marek Hudík O expertech a lidech: spasiteľské lhaní v časech pandémie	53
Martin Pánek Evropské vakcinační fiasko.....	75
Juraj Bednár Ako zlepšiť schvaľovanie liekov a vakcín a pokryť zriedkavé účinky	87
Róbert Chovanculiak Práca cez internet, to nie je len práca na internete	99
Martin Vlachynský Štát verzus trh počas pandémie	121
Peter Pažitný a Rudolf Zajac Covid-19: Step test slovenského zdravotníctva	145
Dominik Stroukal Výnosy jsou mrtvé. Zapijme to v kasinu!	165

Úvodné slovo

Počas upratovania pred Vianocami v roku 2019 mi žena hovorí: „Tieto dve škatule s respirátormi vyhadzujem, ležia tu už roky a len nám zaberajú miesto.“ Keďže máme tri deti a priestoru na odkladanie nikdy nie je navyš, bez váhania som súhlasil.

O 2 mesiace neskôr to celé „vypuklo“ a ja som bol vďačný za svoju biochemickú minulosť a ženinu biomolekulárnu súčasnosť, pretože nám pomohli zabezpečiť pre rodinu nevyhnutné a zároveň plošne nedostupné respirátory. Poučený vlastnou skúsenosťou a teóriou o škálovaní rizika z Talebových knižiek som už vo februári, hneď po vyhlásení núdzového stavu v severnom Taliansku, antifragilne nakúpil stovku konzervovaných sardiniek, kilá strukovín, múky, oleja a iných potravín s dlhou expiráciou. Aj keď predavačka krútila hlavou a niektorí známi sa len zhovievavo usmievali, málokto si uvedomoval, že je to najlacnejšia poisťka proti hroziacim katastrofickým scenárom. O pár týždňov – na Medzinárodný deň žien – uvalil taliansky premiér Conte karanténu na Lombardiu a 14 severných provincií, o deň neskôr už išiel do lockdownu celý 60-miliónový Apeninský polostrov.

Samozrejme, som veľmi rád, že sa moja „poistná udalosť“ neudiala a produkčno-dodávateľský reťazec neskolaboval. Za dôležité považujem podotknúť, že nie vďaka, ale napriek konaniu vlády. A nielen slovenskej či u susedov v Česku. Pri pohľade do minulosti alebo z vesmíru musí nestranný pozorovateľ nadobudnúť pocit, že pri manažmente pandémie európske vlády – EÚ nevynímajúc – postupovali podľa hesla „*Nevadí, že to robím pomaly, lebo to asi aj tak robím zle.*“ My sme však, bohužiaľ, neboli v úlohe pozorovateľa, ale priamo figúrkami na šachovnici, ktorá bola súčasťou zle rozohranej hry – v šachovej terminológii – takticky, technicky, strategicky, o psychológii ani nehovoriac.

Politici, ale aj experti – vrátane tých v Svetovej zdravotníckej organizácii – najskôr pandémiu ignorovali alebo zľahčovali, potom

sa prehupli do priam maniackej hyperaktivity a nakoniec skončili s presviedčaním o novom „normále“, na ktorý si máme všetci zvyknúť. Okrem neho sme si zvykli aj na nové slová a spojenia, ktoré sa napevno zakorenili v našich slovníkoch: lockdown, reprodukčné číslo, kurzarbeit, smrtnosť, Covid automat či respirátor.

Slovenská vláda na čele s novozvoleným premiérom neváhala po uvedomení si vážnosti situácie na mikroskopický vírus použiť Thoro-vo kladivo v podobe tvrdého lockdownu. Na slovenskú ekonomiku, ale aj školstvo, kultúru, či šport ním udrela *ad hoc* bez akéhokoľvek plánu. My v INESS sme sa na takýto postup nevydržali dlho pozerat' a už na začiatku apríla sme zverejnili náš *Covid-19 Manifest pre Slovensko*, asi prvý ucelený plán na zatváranie alebo otváranie hospodárstva na základe kvantitatívnych ukazovateľov a nie pocitov a dojmológie, ako aj návrhy krokov na hospodársky reštart krajiny. Lockdown, vtedy ešte na Slovensku nazývaný blackout, je totiž naozaj zbraň najväčšieho kalibru, ktorá pácha škody nielen na ekonomike, ale aj na psychike ľudí.

„Kvôli koronavírusu musíte ísť do karantény,“ začína sa krátke video, ktoré obletelo svet v prvých týždňoch tvrdých lockdownov po celej planéte. „Máte však na výber,“ pokračuje hlas a v tvári respondenta sa zrkadlí neistota životnej dilemy. „Po a) karanténu s vašou ženou a dieťaťom, alebo po b)...“ ... „B!“ okamžite skočí do reči respondent. Svoje rozhodnutie so železnou istotou ešte dvakrát zopakuje. Ako dobre sme mu všetci rozumeli!

Ako raz povedal Mark Twain, zdrojom humoru nie je veselosť, ale starosť. Tie mali u nás nielen podobu strachu o našich najbližších, ale aj zákazov, príkazov, nariadení a hroziacich pokút. Tie sa politikom vyhlasujú na rozdiel od skutočných riešení veľmi ľahko. V záujme „nášho zdravia“ sa často prijímali úplne nezmyselné opatrenia, od zákazu nočného vychádzania, po nákupné hodiny pre dôchodcov v najexponovanejších časoch. O ich neznesiteľnej ľahkosti svedčia aj tisíce udelených výnimiek od hygienikov, ako aj samotné porušovanie nariadení od tých, ktorí by mali niest' pomyselnú fakľu zodpovednosti.

„Zúfalo som sa už potreboval dať ostrihať, a tak som zavolať svojej holičky, či by ma navzdory lockdownu nemohla ostrihať,“ rozpovedal mi raz na prázdnom detskom ihrisku kamarát. „Ale samozrejme, prídte, len nechodte mojím vchodom, ale cez susednú prevádzku a potom dlhým tunelom až k zavretým dverám, na ktoré zaklopte,“ sprisahanecky inštruovala holička. Kamarát postupoval podľa inštrukcií a na svoje prekvapenie sa po zaklopaní na dvere na konci tmavého tunela dostal do preplnenej čakárne. Holička akurát niekoho strihala, keď jej zazvonil telefón: „Á, pán starosta, jasné, prídte o tretej!“

Koronavírus nás pritom zo svojich zámerov v prvej vlne úplne vynechal. Pamätám si, ako som písal svojim kamarátom spoza oceánu čísla nakazených a úmrtí na Slovensku a nikto z nich mi to nechcel veriť. „Ako je to možné?“ pýtali sa. Odpoveď som nevedel, v tom čase aj medzi vedcami kolovali najrôznejšie hypotézy, jedna z nich napríklad vysvetľovala „slovanskú odolnosť“ na genetickom základe. Ako veľmi boli všetky hypotézy mimo, nám ukázali ďalšie vlny pandémie, ktoré dôkladne preverili (ne)pripravenosť nášho zdravotníctva a pri ktorých už Slovensko spolu s Českom, ale aj susedným Maďarskom patrili medzi najpostihnutejšie krajiny na svete s najvyššou relatívnou úmrtnosťou. Covid premeral výkonnosť aj iných zdravotníckych systémov. Nemecko to malo väčšinu času „unter Kontrolle“, škandinávské krajiny „under kontroll“ a tamojšie nemocnice nepraskali vo švíkoch ako slovenské alebo české, a tiež sa viac ako polovica covidových pacientov do nemocnice nedostávala sanitkou.

Boli sme svedkami mnohých politických zlyhaní, z ktorých sa nemalá časť odohrávala v priamom prenose na tlačových konferenciách vtedajšieho premiéra. Z počiatočného testovania boli vynechané súkromné laboratóriá. Súkromný sektor predsa nemá čo „kafrat“ štátu do zvládania pandémie! Následne prišlo nezmyselné a drahé plošné testovanie, ktoré ľudí zbavovalo opatrnosti a naopak vybavovalo bezstarostnosťou. Ešte aj odmeny vyšťavenému zdravotníckemu personálu pôsobili v medzinárodnom porovnaní ako fraška, nielen kvôli meškajúcim platbám, ale aj ich výške. Zdravotníci azda aspoň trochu pookriali pri prejavoch ľudskej solidarity – od

potleskov na balkónoch na takmer každom slovenskom sídlisku až po donášanie jedla či kávy unavenému personálu. O medzinárodnej blamáži pri nákupe vakcín od „Veľkého brata“ sa radšej ani nebudem rozpisovať.

To, čo sme zažívali, bez toho, aby sme si to uvedomovali, bolo paralelné fungovania dvoch svetov. V prvom svete byrokracia, centrálné obstarávanie a snaha o transparentnosť brzdili hľadanie decentralizovaných riešení a rýchlych a efektívnych postupov. Ešte aj plošné testovanie dopadlo dobre len vďaka aktívnemu zapojeniu samospráv. Ten druhý svet tvorilo práve decentralizované experimentovanie na individuálnej, komunitnej, či regionálnej úrovni.

Artefaktmi pandémie, ktoré sa nám budú pripomínať dlhé roky, v niektorých prípadoch aj celé dekády, sú najrôznejšie schémy a záchranné balíky. Mnohé z nich dokonca ani priamo s pandemiou nesúvisia, aj keď boli prijímané ako „reakcia“ na ňu. Žiarivými príkladmi sú kurzarbeit, ktorý bude predstavovať nástroj na socializáciu strát aj dlho po skončení pandémie, či Plán obnovy NextGenerationEU, ktorého hlavnými prioritami sú zelený rast, inklúzia či digitalizácia a ktorý je svojím objemom takmer šesťkrát väčší ako Marshallov plán – pomoc pre vojnu zničenú Európu. To, že bude financovaný v budúcnosti zvýšenými alebo novými daňami, dnešných európskych politikov až tak netrápi. Mali pritom možnosť „napnúť svaly“ v kľúčových momentoch pandémie, a práve vtedy si akoby vzali time-out. Či už išlo o schvaľovanie a nákup vakcín, *de facto* kolaps Schengenu, či apel na krotenie expanzívnej monetárnej politiky Európskej centrálnej banky.

Táto kniha je odkazom do budúcnosti, ktorý odpovedá na kľúčovú otázku: *Ako lepšie zvládnuť ďalšiu pandémiu?* Ďalšia pandémia totiž bezpochyby príde. Pri pohľade na uplynulé dva roky je zrejmé, že existuje veľký priestor na racionálnejšie rozhodnutia, rýchlejšie reakcie a lepšie váženie nákladov a prínosov rôznych opatrení. Renomovaní autori v nasledujúcich kapitolách hľadajú odpovede na otázky, ako:

- zlepšiť proces schvaľovania liekov,
- krotiť domýšľavých expertov,
- lepšie nakupovať vakcíny,
- vytvárať paralelné spoločenstvá,
- naplno využiť potenciál internetu,
- využívať trh a podnikateľov v boji s vírusom, alebo
- nezneužívať centrálnu banku.

Akademickí ekonómovia **Petr Špecián** a **Marek Hudík** z Karlovej univerzity v Prahe opisujú, ako môžu experti klamať vo vlastný prospech, z ideologických dôvodov, alebo ako ich k tomu môže priviesť spasiteľský syndróm. Čo je horšie? Ako sa máme k tomu postaviť my, laici? A ako schladiť patologických klamárov?

Akých „nevynútených chýb“ sa dopustili európski politici v úvode vakcinačných pretekov? Túto otázku si kladie riaditeľ Liberálneho inštitutu v Prahe a poradca v Európskom parlamente **Martin Pánek**, keď porovnáva kľúčové rozhodnutia USA a EÚ pri nákupe vakcín v roku 2020.

Etický hacker a zakladateľ Paralelnej polis na Slovensku **Juraj Bednár** vo svojej kapitole hľadá lepší spôsob, ako pristupovať k schvaľovaniu liekov. Vieru v odborníkov a inštitúcie navrhuje nahradiť dobre nastavenou zodpovednosťou a decentralizáciou v objavovaní. V druhej eseji Juraj Bednár ukazuje, ako vznikla a fungovala paralelná spoločnosť v čase pandémie a pomáhala na mnohých frontoch suplovať zlyhávajúci štát.

Vďaka internetu bol rok 2020 najlepším rokom na pandémiu v našej histórii. Veľké množstvo ľudí mohlo nerušene pokračovať v práci z domu, objednávať si potraviny, obedy a všetko, čo potrebovali, cez aplikácie, alebo cez tieto aplikácie priamo pracovať. **Róbert Chovanculiak** z INESS píše v dvoch kapitolách o tom, ako pandémie skokovo posunula využívanie internetu v našich životoch a čo to prinesie do budúcnosti.

Výnosy sú mŕtve. Zapijeme to v kasíne. Na intelektuálny kokteil pozýva hlavný ekonóm spoločnosti Roger a vysokoškolský pedagóg **Dominik Stroukal**, ktorý vysvetľuje, ako monetárna politika centrálnych bánk robí z investorov špekulantov a nafukuje ceny aktív.

„Moje telo, moja voľba!“ Platí to aj v prípade zdravia? Zamýšľa sa **Martin Vlachynský** z INESS nad úlohou a limitáciami technokratického rozhodovania o ľudských životoch počas pandémie. Boj proti pandémie mal byť triumfom centrálného plánovania a byrokracie. „Dost' rečí, ide o životy, tu nie je miesto pre trh!“ No stalo sa tak naozaj? Pýta sa Martin Vlachynský v druhej eseji.

Historicky najznámejšia reformná dvojica slovenského zdravotníctva **Rudolf Zajac** a **Peter Pažitný** prispeli do knihy kapitolou o tom, ako Covid-19 pretestoval slovenské zdravotníctvo.

Po vojne je síce každý generál, ale len málo ľudí sa dokáže triezvo obzrieť za seba a poučiť sa z urobených chýb. Predovšetkým, keď neplatí ich náklady. Napriek tomu, že od vypuknutia pandémie neuplynuli ani dva roky, verejný priestor aj naše osobné svety nabrali takú dynamiku, že si zapamätáme len fragmenty z toho, čo všetko sa udialo. *Dedičstvo koronakrízy* je pripomenutím veľkých omylov a zlyhaní, ale aj inšpiratívnych spoločenských inovácií a postupov, aby sa už podobne smutné roky neopakovali.

Táto kniha nie je veselá. Napriek tomu je to kniha, ktorá do žíl pumpuje optimizmus a inšpiruje. Prajem vám príjemný a hlboký ponor do nasledujúcich riadkov. Je to naozaj dych berúce čítanie!

Richard Ďurana, riaditeľ INESS

27. október 2021

Patrí naše zdravie expertom?

Martin Vlachynský
Analytik INESS

„... samotný koncept ideálneho života, života, v ktorom o nič hodnotné nemožno naozaj prísť ani to obetovať, v ktorom všetky racionálne želania musia byť úplne uspokojené, je nielen utopický, ale aj nezmyselný. Nutnosť vybrať si, obetovať niektoré najvyššie hodnoty iným, je trvalou charakteristikou ľudského údely.“

Isaiah Berlin

Brilantný americký epidemiológ Larry Brilliant na jeseň 2005 spravil prieskum medzi svetovými epidemiológmi o pravdepodobnosti globálnej pandémie. Až 90 % epidemiológov bolo presvedčených, že v priebehu nasledujúcich dvoch generácií sa udeje minimálne jedna globálna pandémia s miliardou nakazených, so 165 miliónmi mŕtvych a s biliónovými hospodárskymi škodami (Brilliant, 2021).

Pandémia prišla ani nie o generáciu. Našťastie, počtom mŕtvych predpoklady epidemiológov nateraz nenaplnila. No i tak jej rozsah a spôsobené škody dosahujú historické rozmery. Nieкто by mohol namietat, že vo svete je významnejšia pandémia – ved' ochorenie AIDS od svojho identifikovania zabilo viac ako 30 miliónov ľudí a každý rok k nim pridá ďalšieho tri štvrté milióna. Pandémia covidu je však bezprecedentná v rýchlosti, akou zasiahla celú planétu. Pri AIDS trvalo takmer 20 rokov, kým si vedci existenciu novej choroby vôbec všimli, a ďalšie roky trvalo, kým spoločnosť začala na hrozbu tejto choroby reagovať. Pri coveide celý proces netrval ani tri mesiace. V priebehu pár týždňov sa zmenil spôsob, akým sa socializujeme, pracujeme, či obchodujeme.

Do nemalej miery sme o týchto zmenách nerozhodovali sami ako jednotlivci, ale toto rozhodnutie za nás spravili politici a ľudia, ktorým vo verejnej diskusii prischlo označenie „experti“, či „odborníci“. V rokoch 2020 a 2021 sa systém vlády v mnohých štátoch najviac

priblížil niečomu, na čo používame označenie „technokracia“. V technokracii nerozhodujú feudáli, vojenská junta, ani demokraticky volební zástupcovia, ale ľudia, ktorí boli uznaní ako najväčší experti v danej problematike.

Samozrejme, môžete namietať, že technokracia má počas pandémie len poradnú funkciu a reálna moc naďalej ostala v rukách volebných zástupcov. Vplyv expertov na rozhodovanie politikov bol však priam hmatateľný. Pandémia pritom len urýchlila dlhoročný trend v západnej spoločnosti. Experti v mnohých oblastiach, od zdravia až po školstvo, sa postupne inštitucionalizujú. Opúšťajú pozície „múdрых radcov“ a ich závery sa menia na zákony, takže namiesto odporúčania prikazujú.

Nenechajte sa, prosím, nasledovným textom zmiast'! Preberanie a šírenie znalostí a vedomostí je základom pokroku ľudskej spoločnosti. Dodnes by sme žili v jaskyniach, ak by sme nepočúvali rady expertov na lov, výrobu nástrojov, či obrábanie polí. Problémom však je, že ani experti nie sú obdarení božskými vlastnosťami – neomylnosťou, nezaujatosťou, všemocnosťou. Aj oni sa pohybujú vo svete plnom pokusov a omylov a podobne ako božské bytosti, majú svojich prorokov, ktorí ich učenie vykladajú masám.

Ako každá forma vlády, aj technokracia má svoju tienistú stránku. Jedna otázka znie, či majú experti schopnosť a motiváciu spojiť ciele a prostriedky tak, ako to deklarujú, respektíve tak, ako to od nich verejnosť očakáva. Je to otázka ich omylnosti a morálnosti.

Druhou otázkou je vymedzenie ľudskej autonómie. Môže byť niekto väčším expertom na moje dobro, než ja sám? Ako naznačuje úvodný citát, náš život je plný zložitého rozhodovania. Toto rozhodovanie nie je možné zúžiť na rozhodovanie podľa čísel a tabuliek. Technokracia však iné rozhodovanie nepozná.

Počúvajte odborníkov. Lenže ktorých?

„Zápal pľúc neznámeho pôvodu nahlásený čínskej pobočke WHO“. Touto správou, zverejnenou Svetovou zdravotníckou organizáciou na Silvestra 2019, sa to celé začalo. Z respiračných problémov, ktoré týždne predtým stále viac máтали lekárov v niekoľkých čínskych nemocniciach, sa stala celosvetová záležitosť. Aspoň formálne – väčšina ľudstva sa v ten deň venovala iným potešeniam, než štúdiu stránok WHO. A aj samotná Svetová zdravotnícka organizácia ostávala v po-koji. O desať dní neskôr WHO zverejnila oficiálny návod pre krajiny ohľadom „nového koronavírusu“, ako sa vtedy nazýval. Ešte 14. januára WHO zverejnila svoj dnes už slávny tweet: „Počiatočné zisťovanie vykonané čínskymi úradmi nenašlo žiadne jasné dôkazy medzilúdskeho prenosu nového koronavírusu.“ O dva dni prvého nakazeného hlásilo Japonsko, o deň neskôr Thajsko. Až po mnohých mesiacoch sa zistilo, že nový vírus behal po svete už minimálne od jari 2020 (Allen, 2020).

V prípade koronavírusu sme boli svedkami dvoch expertných fáz. V januári a čiastočne vo februári 2020 panoval u expertov a politikov mimo Číny vlažný záujem o celú záležitosť okolo „čínskeho vírusu“, kombinovaný so silným optimizmom. Novinárka Helen Branswell, ktorá sa venuje téme epidémií pre zdravotnícky portál Stat, sa vo februári 2020, teda v čase, keď už milióny Číňanov boli uväznené v násilnej karanténe, zúčastnila konferencie s účasťou popredných epidemiológov na čele s Anthonym Faucim. „Nemohla som pochopiť, prečo si ľudia okolo mysleli, že vírus sa bude správať inak mimo Číny, než sa správa v Číne (Chakradhar, 2020).“ Ako sama priznala, ona považovala novú epidémiu za podobnú chrípke, pretože v chrípke sa vyznala a písala o nej 15 rokov.

Optimizmus nechýbal ani na Slovensku. Popredný slovenský infektológ a neskorší člen epidemického krízového štábu doktor Krčméry v rozhovore z januára 2020 predpokladal, že „... v Európe je riziko pomerne malé...“ a že „... nepredpokladám, že sa tento vírus rozšíri do Európy, a to najmä, keď sa zrušia priame lety... (Oláh, 2021).“ V rozhovore sa opakovane opieral o svoje skúsenosti s epidémiou ochore-

nia SARS 2003, teda vírusu, ktorý ľahko zabíjal, ale pomerne ťažko sa šíril. Aj hlavný hygienik SR Ján Mikas, ktorý sa o pár týždňov neskôr stal tvárou štátnych opatrení proti šíreniu koronavírusu na Slovensku, koncom januára 2020 pre denník SME povedal, že „... riziko šírenia ochorenia v Európe je mierne... (TASR, 2020)“ a cestovateľom smerujúcim do Číny odporučil očkovať sa proti chrípke a vyhýbať sa miestnym trhom. Šéfka českých hygienikov Eva Gottwaldová 28. januára 2020 pre iDnes povedala: „V Česku sa báť určite nemusíme“ a „... nemáme podmienky na to, aby sa tu vírus udržal...“ Podobne ako ostatní, nezabudla dodať povinnú formulku o opatrnosti. Lekár z francúzskej nemocnice Bichat-Claude Bernard, ktorý sa staral o prvých dvoch francúzskych nakazených, pre agentúru AP na konci januára 2020 povedal: „Možnosť, že vo Francúzsku, alebo v Európe prepukne epidémia, je nízka, dokonca krajne nízka. Toto ochorenie je oveľa menej vážne ako napríklad SARS – a toto tvrdenie nezakladám na dvoch pacientov, ale na rozhovoroch so zahraničnými kolegami.“ Americký epidemiológ Anthony Fauci bol hlavným tvorcom federálnych opatrení v USA a svetovou tvárou protipandemických opatrení. No aj on ešte v polovici februára 2020 zachovával značný nadhľad (O’Donnel, 2020): „Volali mi ľudia zo Sacramento, či môžu nastúpiť na let do Seattlu. ... Že čo? Čo to má spoločné s čímkoľvek?“ Novinárov smeroval, aby sa skôr zaoberali hrozbami chrípkovej epidémie, než hypotetickým koronavírusom. Rúška odporúčal len nakazeným ľuďom: „V Spojených štátoch nie je absolútne žiaden dôvod nosiť rúška.“ V tom čase sa oficiálny počet mŕtvych blížil k číslu 2 000 a mŕtvi boli zaznamenaní minimálne v piatich krajinách sveta.

Po krátkom prvom optimistickom období prišlo obdobie druhé – katastrofické. Na Slovensku sa stal známym matematický model Inštitútu zdravotnej politiky na Ministerstve zdravotníctva, ktorého prvá verzia z polovice marca v pesimistickom scenári odhadovala 2,4 milióna nakazených Slovákov v polovici apríla 2020 a aj v najoptimistickejšom scenári malo byť v jednom momente nakazených viac ako pol milióna Slovákov už v polovici júna 2020. Počet zistených aktívne nakazených v úvodnej vlne pritom v realite dosiahol vrchol v apríli 2020 na počte mierne cez 1 000. Vtedajší riaditeľ inštitútu-

tu Martin Smatana neskôr čísla obhajoval ako prvotné matematické cvičenie s modelom, ktoré nebolo určené pre verejnosť. Vláda premiéra Matoviča však tieto čísla použila ako jednu z opôr svojho rozhodovania v úvodnom mesiaci epidémie. Ministerstvo zdravotníctva modelom ospravedlňovalo nasadené opatrenia: „Analytici potvrdili správnosť nastavených opatrení na Slovensku v súvislosti s koronavírusom.“

Oficiálne modely vývoja pandémie mali naprieč krajinami podobné výsledky: dramatický rast a obrovské počty aktívne nakazených. Známu sa stala britská predikcia pripravená tímom profesora Neila Fergusona. Jeden z najväčších svetových odborníkov na matematickú biológiu a vzorce šírenia prišiel s modelom, ktorý odhadol, že v prípade ničnerobenia pandémie do augusta 2020 vo Veľkej Británii zabije vyše pol milióna ľudí a v Spojených štátoch 2 200 000 obyvateľov (Ferguson, 2020). Pre Britániu to nebola prvá predpoveď takéhoto rázu: v roku 1999 sa odhadovalo, že choroba šialených kráv môže zabiť až pol milióna Britov, v roku 2003 ochorenie SARS hrozilo smrťou až desiatkam miliónov a v roku 2009 si prasacia chrípka brúsila zuby na životy 65 000 ostrovanov (Jenkins, 2020). Za niektorými z týchto predpovedí bol práve profesor Ferguson (Magnes, 2020). Na prelome milénia odhadol 136 000 mŕtvych Britov v dôsledku choroby šialených kráv, realita bola 177 ľudí¹.

Podobne dramatické predpoklady boli v Austrálii. Podľa optimistického scenára z marca 2020 mala pandémia zabiť 50 000 Austráľčanov a podľa pesimistického až 150 000 (McCauley, 2020). V lete 2021 patrí Austrália s necelou tisíckou mŕtvych medzi štáty s najmenším počtom úmrtí na svete.

S výhodou spätného pohľadu treba k týmto modelom pristupovať opatrne s kritikou aj s chválou. Pri bližšom pohľade na niektoré scenáre tabuľkové odhady úmrtí pri rôznych stupňoch opatrení s realitou vcelku sedia, aj keď sú často posunuté o rok. Napríklad slovenské scenáre sa pomerne rýchlo upravovali. Scenár z konca marca 2020 bol stále extrémne nepresný pre jar 2020, no v roku 2021 zase až

---

¹ Urgent Report on Pandemics and Freedom